

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
GOCE DELCEV UNIVERSITY IN STIP, FACULTY OF LAW
УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ГОЦЕ ДЕЛЧЕВА, ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СЕДМА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
SEVENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
СЕДЬМОЙ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
PROCEEDINGS
СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

ШТИП, 2020
STIP, 2020

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

СЕДМА МЕЃУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА

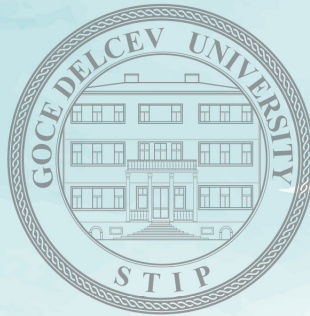
**ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО
ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF LAW**

**ШТИП, 2020
STIP, 2020**

GOCE DELCEV UNIVERSITY IN STIP
FACULTY OF LAW STIP
Republic of North Macedonia

SEVENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

**SOCIAL CHANGES IN
THE GLOBAL WORLD**

PROCEEDINGS

Stip, 2020

**УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ГОЦЕ ДЕЛЧЕВА
ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ШТИП
Республика С. Македония**

СЕДЬМОЙ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

Штип, 2020

Seventh International Scientific Conference: SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
© 2018 Copyright Goce Delcev University in Stip, Republic of North Macedonia.
Address: Goce Delcev University, Stip, Faculty of Law,
ul. Krste Misirkov bb, PO box 201, 2000, Stip, R. N. Macedonia.
www.ugd.edu.mk

Печати / Print 2-ри Август-Штип / 2- ri Avgust- Stip

Уредник: Милица Шутова, Јорданка Галева, Наташа Донева

Технички уредник: Кире Зафиров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

32(062)
34(062)

МЕЃУНАРОДНА конференција "Општествените промени во
глобалниот свет" (7 ;2020 ; Штип)
Општествените промени во глобалниот свет : [политика, правници] :
зборник на трудови : [Штип, 3-4 Септември, 2020] / Седма
меѓународна конференција. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев",
Правен факултет, 2020. - [762] стр. : илустр. ; 23 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-778-0

Организациски комитет / Organizational Committee/ Организационный комитет конференции

Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of North Macedonia, milica.sutova@ugd.edu.mk

Jordanka Galeva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of North Macedonia, jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Natasa Doneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of North Macedonia, natasa.doneva@ugd.edu.mk

Програмски комитет / Program Committee / Программный комитет конференции

Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, agim.nuhiu@unite.edu.mk

Alenka Verbole PhD, currently- OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Belul Beqaj PhD, University of Business and Technology, Department of Political Science, Prishtina, Kosovo, belul.beqaj@gmail.com

Borka Tushevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, borka.tusevska@ugd.edu.mk

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria, gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski – Bitola, iiljevski@fb.uklo.edu.mk

Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delchev University in Shtip, Macedonia, igor.kambovski@ugd.edu.mk

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA, jchelfrich@aol.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, University "Goce Delcev"- Shtip, Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jovan Zafirovski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, j.zafirovski@pf.ukim.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnabe PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristine.whitnabe@ugd.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University, Krakow, Poland, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia, marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania, migena.leskoviku@gmail.com

Naser Ademi PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, dr.naserademi@gmail.com

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Nikolai Baranov PhD, Baltic state technical university Voenmeh, At. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, novak@praf.ni.ac.rs

Olga Koshevaliska PhD, University "Goce Delcev"- Shtip, Faculty of Law, Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Ruzica Simic Banovic, PhD, Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, ruzica.simic@pravo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio-Human Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania, silviu.totelecan@g.ail.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research, University "St. Cyril and Methodius", Skopje, Macedonia, bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica, strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al Khaimah, Ras Al Khaimah, UAE, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia,
tpetrase@pravos.hr

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of
Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia,
juristar@vmail.ru

Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics
Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and
International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

TABLE OF CONTENT

LAW	15
Valdis Bluzma UNIFICATION VS. LOCAL AUTONOMY: EVOLUTION OF LAW IN BALTIC PROVINCES UNDER RULE OF THE GREAT POWERS IN 16TH – 19TH CENTURY	17
Vanda Božić, Suzana Dimić, Mirjana Đukić TAX CRIMINAL OFFENSES AS A HIGH DEGREE OF THREAT FOR MONEY LOUNDERING	41
Natalia Butusova RESPONSIBLE STATE AND CONSTITUTIONAL REFORMING (ON THE EXAMPLE OF RUSSIA)	57
Iliya Vasilev WHAT IS THE “FAIRNESS” IN CASE OF APPLYING FOR THE RETROACTIVE THERAPEUTIC USE EXEMPTION IN SPORTS	83
Dejan Vitanski DETERMINATION OF THE MATERIAL TRUTH IN THE ADMINISTRATIVE PROCEDURE	97
Jadranka Denkova, Andon Majhosev, Strasko Stojanovski ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE ADMINISTRATIVE DISPUTE IN THE MACEDONIAN LEGAL SISTEM	113
Darko Dimovski, Misha Vujčić, Milan Jovanović HATE CRIME – CRIMINOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS	127
Madalina Dinu COMPARATIVE ANALYSIS OF THE GROUNDS LEADING TO THE DISSOLUTION OF MARRIAGE WITHIN DIFFERENT EUROPEAN LAWS	143
Toni Gjorgiev, Goce Stoilovski THE APPLICABILITY OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW IN CASE OF BIOLOGICAL WAR	151
Dijana Gorgieva, Emilija Gorgioska, Zorica Stoileva FOR THE NEED OF A SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN CIVIL PROCEDURE LAW	165
Zametina Tamara Vladimirovna, Kombarova Elena Valerievna CONSTITUTIONAL REFORM AND IMPROVEMENT OF THE PUBLIC POWER SYSTEM IN RUSSIA	181
Risto Ilioski LEGAL NATURE ON THE RIGHT TO COMPULSORY PORTION, SPECIFICS	203
Ivica Josifovik, Igor Kambovski ARTICLE 50 OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION VIS-A-VIS THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION	215

Miro Katić CONCEPTUAL DEFINITION OF VICTIM AND THE RELATIONSHIP OF INTERNATIONAL LAW TO VICTIMS	231
Olga Koshevaliska, Elena Maksimova, Lazar Naney CRIMINAL OBSERVATION OF THE CONSEQUENCES OF THE EUROPEAN MIGRANT CRISIS	251
Sami Mehmeti THE 19TH CENTURY GERMAN LEGAL SCIENCE AND ITS CONTRIBUTION TO CONTEMPORARY PRIVATE LAW	269
Michaela Moravčíková REGISTRATION OF CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES, REFUSAL OF REGISTRATION AND CANCELLATION OF REGISTRATION IN CONNECTION WITH THE FIGHT AGAINST RADICALISM AND EXTREMISM	283
Edita Naskovska NEW LAW ON MISDEMEANOURS -EFFICIENT JUDICIAL PROTECTION.....	297
Božidar Otašević, Saša Atanasov, Dejan Labović PREVALENCE OF ILLEGAL LABORATORIES FOR MARIJUANA PRODUCTION IN SERBIA	315
Danijela Petrović THE ROLE OF EXPERT WITNESSES IN COMPENSATION OF NON – PECUNIARY DAMAGE PROCEEDINGS IN THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA	331
Olga Porotikova THE CONCEPT OF OBLIGATION	347
Angel Ristov, Dejan Mickovikj GRATITUDE GROWS OLD VERY QUICKLY (OB INGRATITUDINEM).....	361
Aleksandra Rogleva PREVENTING CORRUPTION IN PUBLIC PROCUREMENTS IN DOMESTIC LEGAL SYSTEM	379
Aleksandra Rogleva, Elena Maksimova PREVENTING CORRUPTION IN PUBLIC PROCUREMENTS IN DOMESTIC LEGAL SYSTEM	397
Zorica Siljanovska, Krume Dzikoski THE ACTUAL STATE IN THE REGULATION OF THE NATIONAL NATURAL GAS MARKET	413
Stanka Stjepanović COMPENSATION OF DAMAGE CAUSED BY BEARS THROUGH THE PRISM OF COURT PRACTICE.....	429
Biljana Todorova THE IMPACT OF THE ENVIRONMENTAL TRANSITION ON WORKPLACE	445
Borka Tushevska Gavrilovikj, Violeta Sakleva SYSTEMS OF CONTROL IN PUBLIC PROCUREMENT WITH SPECIAL REVIEW ON PREVIOUS (EX-ANTE) PROCEDURE	459

Sejdefa Dzafce ENVIRONMENTAL TAXES AS INSTRUMENTS IN THE ENVIRONMENTAL PROTECTION POLICY OF THE EUROPEAN UNION – SPECIAL EMPHASIS ON THE ECOLOGICAL COMPONENT DURING TAXATION OF MOTOR VEHICLES	487
POLITICS	503
Nikola Ambarkov THE COMPOSITION OF THE MAIN ELECTION BODIES IN THE COUNTRIES OF THE FORMER SFRY	505
Nikolai Baranov “DIGITAL PANOPTICON” AS AN OBJECTIVE REALITY OF THE GLOBAL WORLD	529
Ivanka Vasilevska, Sinisa Ivanovski THE ENLIGHTENED ABSOLUTISM IN WESTERN EUROPE SOCIETY	545
Jordanka Galeva GEOPOLITICAL ASPECT OF DEFENCE POLICY AND THE MILITARY FORCES OF ISRAEL, SINGAPORE AND N. MACEDONIA.....	557
Alexandra Glukhova CIVIL AGENDA IN RUSSIA AND THE POLITICAL REGIME RESTRICTIONS	579
Nikolai Grishin, Anna Maria R. Leenders INTERNATIONAL NGOS AS ACTORS OF ELECTORAL GOVERNANCE.....	597
Ana Nikodinovska Krstevska ILLEGAL MIGRATION, REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE EUROPEAN UNION: SOME OBSERVATIONS ON THE READMISSION AGREEMENT	605
Fiammetta Ricci SHARP POWER AND DIGITAL SURVEILLANCE: THE NEW COGNITIVE WAR	619
SOCIETY.....	631
Marin Beroš ON HOSPITALITY (AFTER THE CRISIS)	633
Irena Avirovikj Bundalevska, Martin Ivanov CHALLENGES OF MIGRANT FAMILIES FROM EASTERN MACEDONIA	643
Negrov Evgeny Olegovich MECHANISMS OF YOUTH POLITICAL COMMUNICATION IN VIRTUAL SPACE AND ITS IMPACT ON POLITICAL SUSTAINABILITY: "A THING-IN-ITSELF" OR A FACTOR OF STABILITY?.....	665
Radomir Stojanović THE SOCIAL ESSENCE OF LAW AND POLITICS	685

Makedonka Radulovic, Sanja Mishevska CHARACTERISTICS OF THE FAMILY MODELS IN URBAN AND RURAL AREAS	693
Slavejko Sasajkovski THE PAPIISM OF FANAR AND THE AUTOCEPHALITY OF THE MACEDONIAN ORTHODOX CHURCH – ARCHDIOCESE OF	713
Strashko Stojanovski, Limonka Koceva Lazarova, Biljana Todorova HIGER EDUCATION POLICIES:PROBABILITY OF HEIGHT SCHOOL STUDENTS FOR CONTINUED STUDDING ON UNIVERSITIES	729
MEDIA AND COMUNICATIONS.....	757
Andon Majhoshev, Jordanka Galeva, Iskra Koroveshoska, Jadranka Denkova PERCEPTION OF FREEDOM OF EXPRESSION OF MEDIA WORKERS IN THE EASTERN REGION OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA	759

ПОЛИТИКИ НА ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ: ВЕРОЈАТНОСТ ВО ПЕРЦЕПЦИИТЕ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ЗА СТУДИРАЊЕ НА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ

Страшко Стојановски

Вонреден професор, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев,“-Штип
strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Лимонка Коцева Лазарова

Асистент, Факултет за информатика, Универзитет „Гоце Делчев,“-Штип
limonka.lazarova@ugd.edu.mk

Билјана Тодорова

Вонреден професор, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев,“-Штип
biljana.todorova@ugd.edu.mk

Апстракт

Реформите во Високото образование, од воведувањето на ЕКТС системот до денес, означуваат еволутивна етапа во македонскиот високообразовен систем. Ваквите реформи го комерцијализираа образовниот процес со мултипликација на приватнообразовните институции, а потоа и отворање на нови државни университети. Но, високиот степен на запишани средношколци на универзитетско образование не се поврзува со ваквата мултипликација и дисперзија, туку пред се со воведувањето на ЕКТС системот. Паралелно, тенденцијата за студирање на македонски студенти надвор од државата упатува на глобални и регионални образовни политики на либерализација на образовниот процес. Сепак, политиките во високото образование, како во регионот, така и во земјата упатуваат на доминација на квалитетот и квантитетот во државните наспроти приватните високообразовни институции. Ваквите движења се пресликуваат и во перцепциите на средношколците во однос на можноста за продолжување на нивното образование на терцијално ниво.

Клучни зборови: *Образование, високо образование, млади, ученици, студенти*

HIGHER EDUCATIONAL POLICIES: PROBABILITY OF HEIGHT SCHOOL STUDENTS DOR CONTINUED STUDDING ON UNIVERSITIES

Strashko Stojanovski

Associate Professor, Faculty of Law, University “Goce Delcev” - Shtip

strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Limonka Koceva Lazarova

Assistant, Faculty of Informatics, University “Goce Delcev” - Shtip

limonka.lazarova@ugd.edu.mk

Biljana Todorova

Associate Professor, Faculty of Law, University “Goce Delcev” – Shtip

biljana.todorova@ugd.edu.mk

Abstract

Higher Education System reforms, from incorporation of ECTS until present, are evaluative process in Macedonian height educational system. The reforms caused commercialization of the educational process with multiplication of private educational institutions, and later continued with opening of the new state universities. But, the higher level of enrolled height school students on university level are not related with this type of multiplication and university education dispersions, but overall is related with implementation of ECTS system. Parallel, the tendency Macedonian students studying abroad is result of global and regional educational policies and liberalization of educational space in general. Yet, Higher education politics, as in the wider region, and in the county refers to domination in quality and quantity of state own higher educational institutions over private universities. Those tendencies can be seen in the perceptions of height school students for continuation on their education on tercial level.

Keywords: *education, higher education, youth, height school students, university students*

Вовед

Последните децении се јавува тенденција на мобилност на младите категории на населението во насока на мигрирање во два правци: Од помалите градови на државата кон главниот град Скопје и миграција надвор од државата. Ова можеби е и главниот проблем кој предизвикува демографска депопулација и нерамномерен регионален развој. Притоа главните претпоставки од кои се тргнува е дека постои тенденција за мобилност на овие категории, која е детерминирана од карактерот на формалното образование и образовните политики, но и од визиите на младите во однос за тоа каде се гледаат во перспектива. Мотивите подеднакво зависат од матријално- економските потенцијали и регионалните политики, но и од културолошките карактеристики поврзани со глобализацијата и новите потреби и приоритети на иднината.

Тенденциите на модерното и особено постмодерното општество, ги интегрираат дискурзивните форми на индивидуалната природа на перцепциите, кои заедно со индустријализацијата, урбанизацијата и глобализацијата, во последните триесет години ја создаваат комплексноста на демографските потенцијали и реалните можности адаптирани на визиите на младите. Оттука, образованието и неговата концептуална поставеност директно влијае врз перцепциите на младите, а потоа и врз фактичката состојба на нивна мобилност. Особено во високото образование може да се лоцираат одредени индикатори кои директно влијаат врз ваквата мотивација и мобилност на младите.

Во 1999 година со Болоњската декларација¹ се промовира проектот за унификација на стандардите во високото образование (The Bologna Declaration, 1999). Истата се темели на Magna Charta Universitatum од 1988 година, која ги вградува принципите за мобилност на студентите и знаењето во Европа (Reinalda, Bob and Ewa Kulesza, 2005).

Врз основа на поставувањето на основните принципи на Декларацијата (валоризација на знаењето преку компатабилни дипломи во сите држави, заедно со Diploma Supplement, два основни циклуси на студии, прв и втор, воспоставување на ЕКТС системот на мобилност и трансфер на кредити, трансфер и мобилност на студенти и наставно-истражувачки кадар, унификација на методологијата и развој на споредбени критериуми, развој на курикулуми врз база на интер-институционална соработка и сл.), се покренуваат одредени прашања поврзани за универзалистичкиот или партикуларистички карактер на високото образование², потребата од зголемување на улогата на административните структури во универзитетите³, прашањето на автономијата⁴, нивото на транзиција на студентите од понизок кон повисок

¹ Болоњската декларација, како заедничка Декларација е усвоена од Европските министри за образование од 29 европски држави, во Болоња на 19 јуни 1999.

² Универзалистичкиот принцип е воден од генералните процеси на глобализација, вклучително и образованието, како и желбата за унификација на европското образование, диктирано пред се од Европската Унија, додека партикуларистичкиот се фокусира на регионалните и националните високообразовни специфики (Neave, 2003).

³ Комерцијализацијата и воспоставувањето на доминантни принципи кои се темелат на слободниот пазар, заедно со желбата за воспоставување на систем на обединети стандарди за мобилност, предизвикуваат потреба од градење на покомплексна административна поддршка во рамките на самите високообразовни институции. Ова неминовно води кон зголемување на бројот на помошни административни службеници во рамките на самите универзитети (Baltaru, Roxana-Diana and Yasemin Nuhoğlu Soysal, 2017).

⁴ Универзитетската автономија можеме да ја разгледуваме како формална автономија вградена во уставите, законите и други акти, а најчесто во однос на политичките власти во државите, или автономија која се врзува со „исходот од образовниот процес“ на самите наставни курсеви или курикулуми. Последното се поврзува со градење на внатрешна контрола на одговорност од поседувањето на проектираниот очекуван исход, само-ефикасноста, само-регулацијата и

степен на образование⁵, прашањето за квалитетот на високото образование⁶ или прашањето дали универзитетите треба да се фокусираат на десеминација на знаење ориентирано кон продуцирање на критички мислителите, од една страна, или да се фокусираат на едноставна подготовка на студентите за пазарот на трудот, од друга⁷.

Во понатамошниот дел од овој труд покрај базичниот преглед на состојбите во високо образовните институции, посебно ќе се фокусираме на демографските карактеристики и образовните политики во поштиот регион и македонското општество.

1. Високото образование во Југоисточна Европа

Доколку ја разгледуваме состојбата во Високообразовните институции (ВОИ) во регионот на Југоисточна Европа, можеме да направиме разлика помеѓу државите кои се членки на Европската Унија и државите кои претендираат за членство. Сепак, со исклучок на Грција, во останатите држави постојат сличности во високото образование, кои во прв ред се должат на периодот на реформи детерминиран од трансформацијата на општествата од еднопартиски, пред 1990-те, во демократски. Последното рефлектира низа на статусни и суштински реформи кои се однесуваат на ВОИ во регионот. Исто така, забележливо е дека во Југоисточна Европа од 20-тина државни Универзитети и ВОИ во деведесеттите години на дваесеттиот век, денес имаме повеќе од 50 државно финансирани и

слично. Според Хери, Морел и Скот (Henri, Morrell and Scott), постојат две гледишта во однос на прашањето дали студентите може да развијат автономија при студирањето. Според првата автономијата е статична поврзана за индивидуата и тешко променлива со текот на времето, додека според другата, таа е подложна на поинтензивни и динамички промени (Henri, D. C., L. J. Morrell and G. W. Scott, 2018).

⁵ Ваквата трзниција, која се врзува и со преминот од една во друга студиска година, не се сведува на едноставен статистички показател, туку во суштина инкорпорира различни нивоа на социјална интеграција и инклузивност за студентите во поширока смисла, како и нивото на критичко мислење кое професорот ко трансферира во однос на студентот (Tett, Lyn, Vivienne E Cree and Hazel Christie, 2017).

⁶ Покрај врзувањето на квалитетот со евентуалниот посакуван исход од високообразовниот систем, денес тоа инкорпорира и сегменти поврзани со вклученоста на наставниот кадар и студентите во менаџирањето со комплексните универзитетски структури, а со цел на градење на механизми за евалуација и подобрување (Tett, Lyn, Vivienne E Cree and Hazel Christie, 2017). Исто така, постојат и национални и интернационални тела за евалуација, како и различни системи кои покрај евалуацијата обезбедуваат рангирање на самите високо образовни установи. Секако, обемот и методологијата на системот на надворешна евалуација, особено доколку е диктирана од националните политички власти и институции, може да го загрози степенот на автономија на универзитетите.

⁷ Дијалектичката природа на прашањето за потребата на универзитетите да играат поширока општествена улога и да продуцираат критички мислителите и студенти кои ќе бидат подготвени да дадат објаснувања и ќе можат да ја преиспитуваат реалноста, или треба да се подготват единствено за пазарот на работен труд ја покренува Ленартовиц (Lenartowicz, 2015).

над 250 приватни институции. Покрај ова, постои значителен број на студенти од регионот кои своето високо образование го оформуваат на универзитети во Западна Европа и САД. Дополнително, треба да истакнеме дека од 2003 година во државите на т.н. Западниот Балкан (Македонија, Србија, Албанија, Босна и Херцеговина и Црна Гора) се прифатени Болоњските принципи на реформа за образовна мобилност, или воведен е т.н. Единствен кредит трансвер систем (ЕКТС).

За разлика од државите на Западна Европа и САД, во регионот на Западен Балкан, во бројот на запишани студенти, како и во перцепциите за квалитетот на високото образование, се уште доминантна улога имаат државните ВОИ, наспроти приватните, иако последните се во многу поголем број (Zagaga, 2013; Brajkovic, 2016). Во 2015 година, во овој регион се регистрирани 140 ВОИ, со 5213 студиски програми. Во сооднос со бројот на население, најмногу ВОИ имаме во Косово и Црна Гора. Од вкупниот број на универзитети во рамките на партикуларните држави, Босна и Херцеговина го има највисокиот процент на државни универзитети (79, 5 %), додека Косово е со највисок процент на приватни универзитети (43, 1%). Албанија има најмногу студиски програми на сите циклуси на студии (1757), додека Црна Гора има најмалку (255). Македонија има најмногу студиски програми на додипломски студии споредено со сите студиски програми, или 82, 6 % од студиските програми се наменети за додипломски студии, додека по истиот параметар Црна Гора има најмногу студиски програми за втор циклус на студии, или 42 % од сите студиски програми во оваа држава се наменети за магистерски студии, а Србија предничи по застапеноста на докторски студиски програми, кои изнесуваат 16, 4 % од сите студиски програми во оваа земја. Според областите во на кои припаѓаат студиските програми, Албанија има најмногу студиски програми во областите Здравје и Социјална заштита, или 12, 2 % од сите студиски програми во оваа држава, Босна и Херцеговина во областа на Образованието, или 12, 1 %, Уметности и Хуманистички науки со 25, 5 %, Општествени науки, Новинарство и Информации со 13, 7 % и Природни науки и Математика со 9, 5 % од сите студиски програми во оваа држава, Косово има највисок процент на студиски програми во областите на Бизнис, Администрација и Право, или 31, 1 % од сите програми во оваа држава, а Македонија, во споредба со регионот има највисок процент на студиски програми во областите на Информации и Комуникациски технологии, или 9, 8 % од сите студиски програми во државата, додека Србија предничи по процентуалната застапеност на студиските програми во областите на Инженерство, Производство и Градежништво, со 20, 3 % од вкупниот број на студиски програми во оваа држава. Во 2015 година, на универзитетите во Србија студираат околу 190 000 студенти, во Албанија околу 120 000, во Косово околу 100 000, во Босна и Херцеговина нешто помалку од 100 000, во Македонија

околу 60 000, а во Црна Гора околу 20 000 студенти⁸ (Skikos (ed.), 2016).

Од Табела 1 се забележува дека во 2015 година Србија има најголем број на ВОИ, како и државни универзитети, а Босна и Херцеговина, во регионот на Западен Балкан има најмногу приватни универзитети. Србија и Македонија се со најголем број на факултети, Косово и Црна Гора се со најголем број на ВОИ на 100 000 жители, додека Македонија и Црна Гора имаат најголем број на факултети на 100 000 жители (Табела 1).

Табела 1: Високообразовните институции (ВОИ) во државите на Западен Балкан во 2015 година (Skikos (ed.), 2016)

	ВОИ	Ј а в н и (државни) ВОИ	Приватни ВОИ	Факултети	ВОИ на 100 000 жители	Факултети н а 1 0 0 0 0 0 жители
Албанија	39	16	23	119	1.3	4.1
Босна и Херцеговина	47	10	37	120	1.2	3.1
Косово	41	12	29	48	2.2	2.6
Македонија	16	5	11	126	0.8	6.1
Црна Гора	12	1	11	45	2.1	7.2
Србија	85	51	34	128	1.2	1.8
З а п а д е н Балкан	240	95	145	586	1.3	3.2

2. Основни демографски и високообразовни карактеристики на Македонското општество

Во понатамошниот дел ќе се осврнеме на основните демографски и високообразовни статистички показатели. Општото демографско движење на населението, како и во поголем дел од државите во регионот, последните декади упатува на континуирано намалување на бројот на живородени, а со тоа и намалување на националниот демографски потенцијал за регрутирање на студенти на националните ВОИ во иднина. Во Графикон 1 се прикажани во интервал од 4 години, бројот на живородени од 1988 до 2016 година. Така доколку во 1994 година во Република Македонија имаме 31 419 живородени, во 2004 година се 23 361, со период на декада на стагнација на опаѓањето во 2014 година имаме 23 596 живородени деца, за да потоа пак уследи период на драстично опаѓање и во 2019 имаме 19 845 живородени деца во Република Северна Македонија (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија).

⁸ Според Живаљевич, Врчел и Тосович Стефанович во 2012/13 на Високообразовните институции во Албанија студираат 162 875 студенти, во Хрватска 157 289, Босна и Херцеговина 72 460, Македонија 56 906, Црна Гора 22 279, Србија 193 255 студенти (Zivaljevic, Vrcelj and Tosovic Stefanovic, 2015)

Графикон 1

Во рамките на регионалната дистрибуција на населението, во рамките на регионите кои подолу се однесуваат на анкетното истражување се забележуваат слични, па дури и полоши трендови од оние на националниот просек. Во анализата во Табела 2, која се однесува на временски интервал од 5 години, со почеток во 2000 година, се гледа дека најлоша е состојбата во Источниот плански регион, иако најголемиот пад на индексот на природниот прираст на населението е во Североисточниот плански регион (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија).

Табела 2

Државен завод за статистика на Република Северна Македонија					
Година	Природен прираст во Република Македонија во временски интервал од 5 години (од 2000)	Природен прираст по региони во временски интервал од 5 години (од 2000)			
		Источен	Југо источен	Вардарски	Северо источен
2000	4.48	2.15	3.97	2.65	6.21
2005	2.00	-1.2	1.3	-0.2	2.4
2010	2.5	-0.2	1.9	0.8	2.7
2015	1.3	-1.6	0.3	-1.1	0.8

Слични показатели добиваме и доколку направиме преглед во декадата од 2007 до 2016 година, прикажано во Табела 3. Од она што може да се забележи, најсериозна е состојбата во Источниот плански регион, каде во 2011 година имаме значително опаѓање на живородени деца, за да потоа уследи период на стагнација со континуирано опаѓање на индексот на природниот прираст на населението.

Табела 3

Државен Завод за статистика на Република Северна Македонија										
Год.	Вкуп. бр. на живород. деца во РМ	Број на живородени деца по региони				Прир. прираст	Природен прираст по региони			
		Источен	Југо-источен	Вардарск.	Североисточ.		Источен	Југо-источен	Вардарск.	Североисточ.
2016	23 002	1549	1820	1633	1849	1.2	-2.3	0.3	-0.9	1.1
2015	23 075	1600	1910	1634	1873	1.3	-1.6	0.3	-1.1	0.8
2014	23 596	1616	1888	1601	2008	1.9	-1.9	0.7	-0.4	2.3
2013	23 138	1540	1921	1602	2006	1.9	-1.7	1.3	-0.5	2.4
2012	23 568	1656	1992	1739	2084	1.7	-1.6	1.4	-0.1	2.2
2011	22 770	1567	1805	1550	1941	1.6	-1.9	0.4	-0.3	1.4
2010	24 296	1778	2055	1721	2130	2.5	-0.2	1.9	0.8	2.7
2009	23 684	1800	2018	1693	2066	2.3	-0.5	1.9	0.5	3
2008	22 945	1664	1992	1662	1945	1.9	-0.9	2.1	0.4	2
2007	22 688	1648	1851	1621	1987	1.5	-1.3	1.2	-0.6	1.4

Во корелација во ваквите основни демографски показатели, слично се однесуваат и бројот на ученици во основните и средните училишта во регионите. Исклучок е Североисточниот плански регион во делот на запишани ученици во средните училишта, каде бројката расте се до учебната 2016/2017 година, кога повторно почнува благо да опаѓа. Од податоците во Табела 4 може да се забележи дека на пример во Источниот плански регион, бројот на средношколци опаѓа од 19 826 во учебната 2000/2001 година, на 13 644 во учебната 2016/2017 година (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија).

Табела 4

Државен Завод за статистика на Република Северна Македонија										
Учебна год.	Вк.бр. учен. во основ. учил. во РМ	Број на ученици во основните училишта по региони во временски интервал од 4 години				Вк.бр. учен. во средн. учил. во РМ	Број на ученици во средните училишта по региони во временски интервал од 4 години			
		Источен	Југо-источен	Вардарски	Североисточен		Источен	Југоисточен	Вардарск.	Североисточен
2016/17	192 715	13 644	14 432	13 378	16 409	76 394	5939	5042	4856	7913
		195 311	14 589	15 318	13 512		18 078	89 884	6939	6613
2012/13	216 180	16 565	16 798	14 979	20 575	93 843	8324	7 155	6 935	8773
		227 254	17 607	17 602	15 537		20 511	95 268	9619	7055
2008/09	249 375	19 826	19 719	18 332	21 976	93 161	9842	6791	8009	6813
		2004/05	19 826	19 719	18 332		21 976	93 161	9842	6791
2000/01										

Врз основа на ваквите демографски показатели можат да се креираат основните претпоставки за бројот на идни потенцијални студенти на ВОИ во Македонија. Сепак, пред да се фокусираме на анкетното истражување и перцепциите на средношколците за нивно идно продолжување на образованието на терцијално ниво, ќе изнесеме уште неколку статистички показатели кои укажуваат на високообразовните политики во државата.

Во 2020 година во рамките на македонскиот високообразован систем егзистираат над 20 ВОИ (универзитети и високи школи). Од нив 6 се државни универзитети, а останатите се приватни. Процесот на имплементација на Болонските стандарди и воспоставувањето на ЕКТ системот започна во 2003 година со серија на реформи во рамките на високото образование, со нивно

ефектуирање во следната, студиската 2004/2005 година. Сепак почетокот на ваквите реформи во прв ред го одбележа доминантната улога на најстариот универзитет во земјата, Универзитетот „Св. Кирил и Методиј,, во Скопје (УКИМ), за да во следниот период, до крајот на првата декада на 21 век се појават и други државни и приватни универзитети. Со воведувањето на реформите и мултипликацијата на ВОИ и нивното дисперзирање надвор од главниот град, се покрена прашањето за квалитетот на наставните програми и акумулираното знаење на генерации дипломирани студенти. Една од тезите е дека новите ВОИ (универзитети и високи школи) не продуцираат еднаков квалитет како УКИМ, втора претпоставка е дека општиот квалитет не продуцира квалитет, или дека комерцијализацијата на високото образование низ призмата на приватните универзитети го урива квалитетот, па се до претпоставката дека лошата имплементација на ЕКТС стандардите, пред се од УКИМ, го руши и општиот квалитет на студирање. Сепак, ваквите претпоставки мора да се спротивстават на зголемената пристапност на високот образование воопшто, или намалувањето на студенти во дел од соседните држави, пред се Бугарија, па се до можноста за трансфер на знаење, студенти и наставен кадар кои се придобивка на Болоњскиот систем, како и различни европски образовни програми, промовирани во прв ред од ЕУ.

Сепак, еден од главните проблеми со кои се соочува македонското високо образование е недостатокот на финансиски средства за научно-истражувачка работа, во прв ред обезбедени од државата. Далеку се проекциите дека за наука и истражувања треба да се одвојат дури до 5 % од државниот БДП (Shaqiri, 2017). Од друга страна, многу од ВОИ остануваат да бидат инертни и се чини имаат недоволна соработка со слабо развиениот приватен сектор. Состојба која се менува во позитивна насока, но се чини премногу бавно.

Во Мај 2018 година беше донесен новиот Закон за високо образование (Закон за високо образование). Новата нормативна рамка е донесена во насока на зајакнување на автономијата на универзитетите, со зајакната репрезентативност на студентското организирање и реална можност студентите активно да учествуваат во процесите на донесување на одлуки на факултетско и универзитетско ниво. Законот допушта два основни модели на универзитетско организирање: централизирано, со мали ингеренции на факултетите и децентрализирано, кај што факултетите би имале реална пред се економска автономија.

Друга карактеристика на високообразовниот системе е пресликувањето на етнизацијата на општеството во високото образование. Етно-јазичниот паралелизам во македонскиот образовен систем е присутен од базичното основно образование, па се до највисоките универзитетски нивоа (Bakiu and others, 2016).⁹

⁹ Во државата покрај доминантно македонските универзитети, егзистираат и универзитети

Во понатамошниот дел од текстот ќе се осврнеме на неколку статистички показатели кои се однесуваат на високото образование. Според Државниот Завод за статистика на Република Северна Македонија, во периодот од студиската 2007/2008 до 2017/2018 година постои тенденција на опаѓање на бројот на запишани студенти во прва година на студирање.¹⁰ Во Табела 5 се претставени бројките на запишани студенти во прва студиска година на државните и приватните универзитети во државата од учебната 2007/2008 година до 2017/2018 година. Притоа, може да се забележи дека околу 80 % од запишаните студенти се на државни универзитети, додека околу 20 % се на приватните. Или на пример, во учебната 2007/ 2008 година 15, 9 % се запишани на приватните универзитети, во 2009/2010 е максимумот кога на приватните се запишале 22, 9 %, за да во 2017/ 2018 студиска година на приватните универзитети се запишани 18 % од вкупно запишаните студенти во државата (Државниот Завод за статистика на Република Северна Македонија). Следејќи ги претходно споменатите регионални трендови, ова е показател за доминантноста на државните ВОИ.

Табела 5

Број на запишани студенти во прва година на државните и приватните универзитети (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)											
Универзитет	2017/18	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12	2010/11	2009/10	2008/09	2007/08
Државен	12276	13769	14903	16032	17296	15088	15377	16872	13776	14547	12328
Приватен	2733	2863	2979	2839	2403	2045	2681	2836	4110	3719	2953
Вкупно	15094	16710	17952	18942	19173	17213	18152	19805	17942	18355	18583

Во Табела 6 и Табела 7 правиме преглед на запишани студенти на сродни факултети или студиски програми на двата најголеми државни универзитети т.е. Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, во Скопје (УКИМ) и Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип (УГД). Истите се изнесени, бидејќи се најрелевантни универзитети препознаени во понатамошното анкетно истражување, чии

каде наставата доминантно се одвива на Албански јазик, како што се Државниот Универзитет во Тетово (ДУТ), Универзитетот на Југоисточна Европа, кој е повеќејазичен, Државниот Универзитет „Мајка Тереза“ во Скопје и одредени приватни универзитети. Исто така постојат приватни универзитет каде дел од наставата се одвива на Турски јазик, како што е Балканскиот Универзитет во Скопје, или доминира Англискиот јазик, како што е на пример Универзитет „Американ Колеџ“–Скопје.

¹⁰ Во прва година на студирање според податоците кои ги дава Државниот Завод за статистика на Република Северна Македонија се вкalkулирани студентите кои прв пат запишуваат прва година заедно со студентите кои истата ја презапишуваат втор и повеќе пати.

резултати ќе бидат презентирани подолу. На УКИМ се забележува значително намалување на бројот на запишани студенти на повеќето факултети, особено на Правниот, Економскиот и Филолошкиот факултет, додека имаме благо зголемување кај запишани на Медицински факултет и значително зголемување кај факултетот за Информатика (ФИНКИ). Кај УГД се забележува позначително континуирано опаѓање на студенти на Правниот, Економскиот и особено Факултетот за образовни науки (Педагошки), кај Факултетот за туризам и бизнис логистика (ФТБЛ) постои раст до 2014/ 2015 година, за да потоа уследи период на благо опаѓање, додека постои континуиран благ раст на бројот на запишани студенти на Факултетот за медицински науки. Сепак општата тенденција на намалување на бројот на запишани студенти во прва година, како и кај УКИМ, присутна е и на УГД.

Табела 6

Број на запишани студенти на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“–Скопје според Факултетите на кои се запишани и студиска година при упис на прва година (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)											
Факултет	2017/18	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12	2010/11	2009/10	2008/09	2007/08
	В./Р. ¹¹	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.
Економски	718/642	843/825	8 7 8 / 858	8 6 0 / 840	1021/1013	1048/1016	1178/1045	1091/1049	1014/919	8 1 9 / 723	1215/1082
Праве	471/456	455/ 434	4 2 1 / 413	6 4 0 / 597	690/ 646	786/ 700	689/ 636	1130/956	991/ 904	8 4 7 / 783	1141/1087
Филолошк.	476/452	474/ 446	5 5 3 / 521	6 1 8 / 591	624/ 593	795/ 759	769/ 727	889/ 838	1031/972	901/836	1013/925
Медицинс. (Вис. мед. школа)	692/606	699/ 645	5 5 3 / 505	5 5 9 / 506	453/ 400	433/ 298	475/ 357	470/ 336	377/ 284	404/298	505/ 380
	133/133		1 2 2 / 122	156/ 156	144/ 144	148/ 148	169/ 169	152/ 152	178/178	225/ 225 ¹³	
	172/172		1 5 6 / 156	1 4 5 / 145	145/ 145	149/ 149	142/ 142	151/ 151	89/89	76/ 76	115/115 ¹⁴
Педагошки факултет	241/207	11/9	6/5	1 9 4 / 107	222/ 161	1/1	26/20	460/ 342	355/ 285	485/381	653/ 492

¹¹ Вкупно / Редовни

¹² Новинарство насока

¹³ Стоматолошки факултет

¹⁴ Факултет за Фармација

Информатика	779/779	756/ 756	6 1 5 / 615	7 1 2 / 712	692/ 692	329/ 329	663/ 663			94/ 94	190/ 179 ¹⁵
Е л е к т е х н и ч к и	340/340	362/ 362	3 8 9 / 389	3 8 5 / 385	392/ 392	331/ 331	259/ 259	608/ 608	608/ 608	681/681	682/ 682
Земјоделск.	149/132	211/ 187	31/26	2 6 4 / 224	51/48	185/ 150	283/ 226	279/ 225	282/ 249	318/278	378/ 343
Машински	295/295	336/ 336	3 7 1 / 371	4 2 5 / 425	410/ 410	397/ 397	315/ 315	428/ 428	302/ 302	429/429	456/ 456

Табела 7

Број на запишани студенти на Универзитетот „Гоце Делчев“–Штип според Факултетите на кои се запишани и студиска година при упис на прва година (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)											
Факултет	2017/18	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12	2010/11	2009/10	2008/09	2007/08
	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.
Економски	198/166	242/208	230/197	261/214	486/387	310/261	367/310	439/ 354	487/ 386	520/ 428	256/ 218
Правен	90/ 70	148/113	95/ 72	88/ 72	61/ 54	212/169	200/158	265/ 165	337/ 265	328/ 218	265/ 152
Филолошки	108/92	126/104	154/123	144/128	284/257	237/215	258/220	314/257	310/ 263	206/ 175	
Информатика	120/106	133/117	134/114	158/128	160/142	171/146	216/183	192/ 165	303/ 237	360/ 311	224/ 209
Машински	44/ 37	62/ 51	70/ 45	58/ 48	64/ 48	38/ 29	64/ 39	18/ 18			
ФПТН	113/83	213/179	218/171	205/165	161/134	69/ 62	154/129	312/244	352/ 271 ¹⁶	1 5 3 / 124 ¹⁷	1 9 0 / 134 ¹⁸
Земјоделски	95/ 79	150/109	168//128	180/152	135/109	162/139	180/153	241/ 200	288/ 214	241/216	93/ 71
ФТБЛ	500/431	689/576	734/617	940/764	626/520	1057/856	792/623	602/ 441	309/ 204	125/91	
Технич.технол.	41/ 41	71/ 59	79/ 65	108/90	70/ 64	60/ 53	48/ 40	34/ 28	99/ 99	17/ 17	
Медицински (В и с о к а медицинска школа)	664/532	650/525	681/589	602/520	564/514	596/561	308/308	292/ 292	246/246	134/134	
Елект.технички	27/ 23	52/ 43	63/ 47	78/ 65	27/ 18	58/ 48	28/ 22	67/54	120/ 106	12/7	
Академии (Ликовна, Музичка, Филмска)	67/ 67		56/ 56	51/ 51							
	(МУ)	57/ 57	(МУ)	(МУ)							
	1 0 / 1 0 (ЛУ)	(МУ)	10/10	17/17	60/ 60	54/ 54	76/ 76	68/68	63/63	56/ 56	64/ 63
4/4 (ФУ)	(ЛУ)	18/ 18	17/17								
(ФУ)	(ФУ)	(ФУ)	(ФУ)								
Образовни науки	91/ 62	53/ 52	137/119	25/ 25	42/ 40	86/ 64	76/ 58	93/57	217/ 171	157/ 99	2 9 1 / 209 ¹⁹

¹⁵ Само за насока Информатика ПМФ

¹⁶ Геолошки, математика, географија, компјутерски дизајн, логистика и рударски, политехника, градежно инженерство, архитектура и дизајн, природни ресурси-животна средина

¹⁷ Геолошки отсек, рударски и политехника

¹⁸ Факултет за рударство, геологија и политехника-Штип

¹⁹ Педагошки факултет-Штип

Вистинската слика за квалитетот на високото образование произлегува од бројот на запишани студенти на Високо образовните установи во државата. Во Македонија бројот на запишани студенти, со мали осцилации, расте континуирано се до 2013/2014 студиска година, кога го достигнива максимумот од 19 173 студенти кои запишале прва година, за да потоа почне да опаѓа, а во 2017 / 2018 година се врати на нивото од 2006 / 2007 година (Табела 5). Ова се должи на повеќе фактори, кои пред се се поврзани со општите демографски показатели на опаѓање на населението, но и на претпоставката за зголемување на бројот на македонски студенти кои студираат надвор од државата, во прв ред имаме значително зголемување на бројот на студенти кои студираат на универзитетите во Словенија. Сепак, општиот тренд е јасен и директно е поврзан со реформите во високото образование и воведувањето на ЕКТС и Болоњските принципи, а не толку со мултипликацијата на универзитетите. Така во студиската 2004 / 2005 година запишани се дури 13 590 студенти во прва година, од кои на државните 12 551 студент. Во овој период апсолутната доминација кај државните универзитети, со исклучок на Битолскиот Универзитет „Св. Климент Охридски“, се уште го има УКИМ. Во студиската 2006 / 2007 година, во слични околности, со доминација на УКИМ, во прва година запишани се дури 15 507 студенти, за да следната 2007 / 2008 година бројот на запишани студенти во прва година се зголеми на 18 583 студенти, но сега во услови на релативна плурализација, со отворање на нови универзитети, пред се УГД.

Слична е рефлексивата во бројот на дипломирани студенти. На пример во 1999 година на македонските универзитети (доминираат постоечките два државни, со незначителен учинок на Битолскиот) дипломираше 3 288 студенти, во 2001 година 3180 студенти, во 2003 година 4178, во 2005 година, 5132 студенти, а во 2008 година дипломираше дури 10 027 студенти. Иако се отвораат нови универзитети во Тетово, во делот на дипломираните студенти хиперпродукцијата во најголем дел е производ на УКИМ. Притоа, првите генерации кои произлегуваат од УГД, дипломираат дури во 2011 (незначителен број) и позначително во 2012 година, кога севкупно на национално ниво бројот на дипломирани студенти е 10 210, што укажува на континуитет со претходните четири години. По овој период бројот на дипломирани студенти во Македонија опаѓа, за да во 2016 година изнесува 7 947 студенти. Прашањето е како помеѓу 2005 и 2008 година бројот на дипломирани студенти се удвојува? Одговорот треба да се бара во воведувањето на ЕКТС системот од УКИМ, дисперзијата на високото образование од овој универзитет, како и намалувањето на општите критериуми произлезено од несоодветната имплементација на Болоњските принципи.²⁰

²⁰ На пример на многу од факултетите на УКИМ по 2004 година тестовите се полагаат исклучиво преку писмени тестови со заокружување на точен одговор, а генерациите на запишани студенти на одредени факултети се несоодветни на Болоњските принципи и изнесуваат до 1500 студенти, со големи студиски групи за следење на наставно-научниот процес.

Друга дилема која како индикатор, директно се поврзува со квалитетот на високото образование е степенот на проодност на студентите. Доколку следиме во произволен временски интервал од 4 години²¹, број на дипломирани од запишаните, можеме да дојдеме до одредени индикатори. Доколу во 2004 се запишале 13 590 студенти, а во 2008 дипломирале 10 027, излегува дека проодноста е фантастична и изнесува 73, 78 % проодност. На пример доколку на Правниот факултет во Скопје, заедно со студиската програма Новинарство во 2004 се запишале 1139 студент, а во 2008 дипломирале 405 студенти, изнесува е 35, 56 % проодност. Според истите параметри доколку на приватниот Универзитет ФОН во Скопје во 2004 се запишале 504 студенти, а во 2008 дипломирале 416 студенти, проодноста изнесува 82, 54 %. Во Табела 8 е претставена проодноста на државните и приватните универзитети. Од истата може да се забележи дека проодноста на приватните високообразовни институции во просек е значително повисока од онаа на државните.

Врз основа на истата методологија за 2019 година можеме да претпоставиме дека проодноста по универзитети е следна: УКИМ 48, 9 %, УКЛО 39, 08 %, УГД 25, 02 %, ДУТ 33, 86 %, додека од приватните универзитети Европски Универзитет 68, 53 %, Универзитетот на Југоисточна Европа 67, 68 %, ФОН Универзитет 55, 91 %, Американ Колеџ 69, 31 %, МИТ Универзитет 56, 68 %, Меѓународен Балкански Универзитет 28, 54 % и Меѓународниот Славјански Универзитет има 85, 98 % проодност на запишаните студенти кои дипломираат во редовен рок.

Доколку се направи скрининг на проодноста на Правните факултети во 2019 година, состојбата би била следна: УКИМ 31, 63 %, УКЛО 7, 35 %, УГД 26, 32 %, ДУТ 39, 71 %, ФОН 35, 48 %, Американ Колеџ 69, 23 %, МИТ Универзитет 88, 24 %, Меѓународен Балкански Универзитет 27, 78 %, Универзитет на Југоисточна Европа 64, 43 %, МУ Визарион 47, 79 % и Меѓународниот Славјански Универзитет има над 100 % проодност на запишаните студенти кои дипломираат во редовен рок, односно повеќе дипломирани од запишани во периодот на 4 години. Објаснување за последното може да биде во префрлање на студенти од други универзитети, или задоцнето дипломирање на претходни генерации.

²¹ Велиме произволен, како средна вредност, затоа што на одредени факултети егзистираат студиски програми со траење од 3 или 5 години. Исто така, треба да се земе во обзир и фактот дека постојат студенти кои се запишале во некоја од претходните генерации и не дипломираат во редовниот рок од 4 години.

Табела 8

Број на запишани студенти во прва година на државните и приватните универзитети (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)									
Година на запишување / Универзитет	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12	2010/11	2009/10	2008/09	2007/08
Државен	14903	16032	17296	15088	15377	16872	13776	14547	12328
Година Дипломирани /	2019 / 5845	2018 / 6204	2017 / 6460	2016 / 6589	2015 / 6385	2014 / 7746	2013 / 7307	2012 / 8 213	2011 / 7 520
Продност	39,22 %	38,06 %	37,35 %	43,67 %	41,52 %	45,91 %	53,04 %	56,46 %	61 %
Приватен	2979	2839	2403	2045	2681	2836	4110	3719	2953
Година Дипломирани /	2019 / 2004	2018 / 1472	2017 / 2045	2016 / 1640	2015 / 2069	2014 / 2094	2013 / 2144	2012 / 2172	2011 / 2257
Продност	67,27 %	51,85 %	85,1 %	80,2 %	77,17 %	73,84 %	52,17 %	58,40 %	76,43 %
Запишани вкупно	17952	18942	19173	17213	18152	19805	17942	18335	18583
Година Дипломирани /	2019 / 7874	2018 / 7698	2017 / 8545	2016 / 8247	2015 / 8458	2014 / 9836	2013 / 9480	2012 / 10 329	2011 / 9 802
Продност	43,86 %	40,44 %	44,57 %	47,91 %	46,6 %	49,66 %	52,84%	56,34 %	52,75 %

Дополнителен индикатор за продукцијата на дипломирани студенти во ремките на општините во четирите региони, кои се предмет на анкетното истражување кое следува во продолжение, е незначителното зголемување на дипломирани студенти во Источниот и Југоисточниот плански регион во 2012 година кога се продуцираат првите генерации на УГД, за да веднаш потоа, бројот значително се намалува (Табела 9 и 10).

Табела 9

Година	Вкупен број на дипломирани студенти во Република Македонија во временски интервал од 4 години (од 2000)	Дипломирани по региони во временски интервал од 4 години (од 2000) (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)			
		Источен	Југоисточен	Вардарски	Североисточен
2016	7 947	579	526	593	646
2012	10 210	1070	795	851	696
2008	10 638	833	656	822	673
2004	4 993	421	297	358	313
2000	3 706	366	213	297	179

Табела 10

Број на дипломирани студенти според местото (општината) на постојано живеалиште (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)									
	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Берово	53	64	79	88	68	63	75	78	60
Богданци	34	42	26	39	42	28	25	38	35
Босилово	23	41	43	33	26	17	25	19	23
Валандово	35	58	44	59	51	59	47	70	36
Василево	22	24	20	18	18	14	11	11	8
Велес	200	251	256	337	333	252	245	304	210
Виница	74	62	82	72	71	61	67	72	65
Гевгелија	176	128	115	154	144	117	119	158	108
Градско	3	9	13	6	6	4	7	16	10
Делчево	48	69	56	96	71	56	62	93	72
Демир Капија	11	13	8	16	9	87	15	11	11
Зрновци	6	3	10	5	7	5	9	8	3
Кавадарци	185	185	262	233	215	202	226	278	199
Карбинци	4	7	8	4	7	5	3	1	1
Кочани	148	223	164	226	179	215	179	167	137
Кратово	27	49	53	61	49	52	42	45	32
Крива Паланка	89	76	69	126	94	114	112	114	87
Куманово	388	522	537	461	459	411	459	456	315
Липково	64	70	57	35	41	36	57	53	41
Лозово	3	6		9	11	3	6	7	2
Македонска Каменица	33	31	26	28	29	22	20	27	19
Неготино	76	90	101	128	104	117	82	96	85
Ново Село	18	32	28	15	14	27	19	31	16
Пехчево	21	22	20	27	21	30	21	35	24
Пробиштип	73	93	101	86	83	86	88	77	65
Радовиш	83	130	127	152	120	119	117	110	73
Ранковце	9	8	10	10	5	5	6	4	11
Росман	6	13	10	13	8	9	6	10	2
Свети Николе	80	110	89	104	99	73	72	94	51
Дојран	9	13	12	8	14	13	14	14	5
Старо Нагоричане	3	4	3	3	4	12	2	1	4
Струмица	257	272	238	309	219	242	216	201	178
Чешиново-Облешево	20	11	16	26	12	15	12	7	15
Штип	221	369	339	412	273	363	291	268	198

Пред да преминеме кон резултатите од анкетното истражување, на крајот од овој дел би сакале само да се осврнеме кон уште еден индикативен податок кој упатува на севкупноста во квалитетот на македонскиот образовен систем. Имено, од податоците од Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија се забележува значителен процент на дипломирани вонредни

студенти на Педагошките факултети. Доколку се земе во обзир дека стручната подготовка на еден иден наставник треба да инкорпорира соодветна методика на наставата и знаење кое може да се акумулира низ редовните студии, се доаѓа до претпоставка, дека севкупноста на образовниот систем е ставен под знак прашање. Во Табела 11 се понудени дел од процентите на дипломирани вонредни студенти на педагошките и образовните факултети. Според овој индикатор, може да се претостави дека најквалитетниот наставен кадар се продуцира на Педагошкиот факултет при УКЛО.

Табела 11
Процент на дипломирани вонредни студенти на педагошките и образовните факултети (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)

Факултет / Година на дипломирање	Педагошки факултет, УКИМ-Скопје	Педагошки факултет, УКЛО-Битола	Педагошки факултет (ФОН), УГД-Штип
2007	63, 52 %	35, 59 %	80, 13 %
2008	58, 71 %	26, 8 %	18, 07 %
2009	59, 51 %	25, 41 %	60, 43 %
2015	32, 74 %	13, 41 %	50 %
2017	39, 22%	6, 45 %	38, 24%
2018	31, 43 %	18, 18%	52, 63%
2019	36, 89%	0%	50%

3. Веројатност во перцепциите на средношколците за студирање на универзитетите

3.1 Методологија на истражувањето и независна варијабла

Анкетното истражување е спроведено на целен примерок од 1432 испитаника, по случаен избор на средношколци од трета (49%) и четврта година (51%) во 2017 година. Во него се опфатени 22 прашања, од кои 9 се однесуваат на независната варијабла, а 13 се однесуваат на прашања поврзани со условите за учење во средните училишта и перцепции поврзани со евентуално идно продолжување на образованието на терцијално ниво. 48, 1 % од испитаниците се од машки пол, а 51, 9 % се од женски пол. Најголем дел од испитаниците, или 64, 9 % живеат во урбани гратски населби, а 34, 4 % во рурални селски населби. Според етничката припадност 89, 8 % се од македонска националност, а незначителен број од турска, албанска, влашка, ромска, српска и друга националност, додека 91, 8 % се изјасниле дека се со православна вероисповест, а 5, 4 % од исламска вероисповест. Опфатените средни училишта се од четири плански региони (Североисточен, Источен, Југоисточен и Повардарски) и се

наоѓаат во 13 општини (Штип, Пробиштип, Свети Николе, Куманово, Струмица, Велес, Богданци, Кочани, Македонска Каменица, Винаца, Берово, Радовиш и Кратово). Регионите и средните училишта се селектирани поради тоа што делумно или целосно гравитираат кон Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

30, 3 % од учениците се со одличен успех, 32, 1 % со многу добар успех, 28, 6 % со добар успех, а 7, 3 % се изјасниле дека претходната учебна година ја завршиле со доволен успех. Најголем дел од испитаниците се со среден социјален статус, или 38 % изјавиле дека имаат месечни примања во рамките на семејството помеѓу 15 и 30 илјади денари, 19, 8 % изјавиле дека примањата се помеѓу 30 и 60 илјади денари, 18, 7 % се со месечни примања помеѓу 8 и 15 илјади денари, 12, 8 % се со месечни примања над 60 илјади денари и 5, 6 % изјавиле дека месечните примања во нивните семејства се под 8 илјади денари. 21, 1 % од испитаниците средношколци изјавиле дека барем еден од родителите е со оформено високо образование, на 63, 8 % родителите се со средно образование, додека за основно образование на родителите се определиле 12, 9 %.

3.2 Резултати од истражувањето

Од добиените резултати од истражувањето можеме да забележиме дека 63, 2 % од средношколците би сакале да го продолжат своето образование, 20 % одговориле со не знам, додека 15, 6 % не планираат да продолжат на некој од универзитетите. Се забележува дека нема значително отстапување помеѓу учениците од трета и четврта година. Сепак, учениците кои живеат во градски населби се со поголема веројатност да го продолжат образованието (67 %), наспроти оние кои живеат во рурални населби (56, 5%). Најуверени дека ќе го продолжат своето образование се учениците од средните училишта во Пробиштип (94, 8%), Македонска Каменица (77,6%), Куманово (72, 8%) и Берово (72,7%), додека помал е процентот кај учениците во Свети Николе (41,9%). Според постигнатиот успех во претходната година, 87,3 % од одличните ученици планираат да продолжат на некој од факултетите, 75, 9% од учениците со многу добар успех и 40, 6 % од учениците кои претходната учебна година покажале добар успех. 64, 8 % од учениците со доволен успех и 20 % со добар успех воопшто не планираат да студираат. Исто така, со зголемувањето на социјалниот статус на ученикот се зголемува и веројатноста по завршувањето на средното, да се продолжи со образованието. Од учениците чии семејни примања се најниски, до 8 илјади денари би сакале да студираат 37, 5%, а исто толку со сигурност нема да студираат, додека, на пример кај учениците кои потекнуваат од семејства со месечни примања од 30 до 60 илјади денари 76% би сакале да го продолжат своето образование.

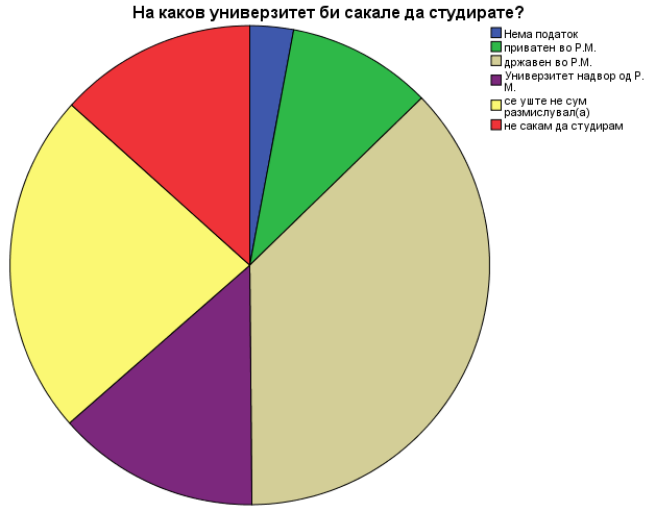
Колку е повисоко образованието на родителите, се зголемува и можноста во своите перцепции учениците да сакаат да студираат, или доколку родителот е со основно образование би студирале 36, 2 %, а доколку е со високо би студирале

дури 79,5 % од средношколците. Сепак, мораме да напоменеме дека постои меѓузависност на различните независни варијабли. Така доколку ученикот е во семејство каде родителот е со пониско образование, поголеми се изгледите да живее во рурална населба, да има понизок социјален статус, па дури и понизок успех, за разлика од учениците кај кои родителот е со повисоко образование, живее во урбана средина, има повисок социјален статус и подобар успех на училиште.

Учениците во средните училишта не би биле во можност да продолжат со студирање поради: заминување надвор од државата (19, 3%), ниските финансиски можности (10, 9%) и немањето перспектива (вработување) (8,6%). Сепак, главна мотивација за студирање е во подобрата перспектива која високото образование ја нуди (34, 1%) и можноста за лична индивидуална надоградба (10, 9%).

Најголемиот дел од испитаниците би сакале да студираат на некој од државните универзитети во земјата (37, 2 %), на приватен универзитет размислуваат да студираат 9,8%, 13, 7% би студирале на универзитет надвор од државата, додека 23, 1% се уште не размислувале за ова прашање (Графикон 2). Најголем интерес за студирање на приватен универзитет има кај средношколците во Кочани, Виница, Свети Николе и Куманово, додека за државен универзитет најголем е интересот кај учениците во средните училишта во Пробиштип, Берово и Кратово. За студирање надвор од државата поголем интерес пројавуваат средношколците во Велес, Радовиш, Македонска Каменица и Струмица. Повисокиот социјален статус на испитаниците значи и поголема можност истите да го продолжат образованието на некој од приватните универзитети, или пак да студираат надвор од државата. Доколку еден од родителите е со високо образование, се зголемува можноста ученикот да се определи за приватен (19,2%) или универзитет надвор од државата (19,5%). Сепак и кај последната категорија, со речиси двојна разлика доминира изборот на државен универзитет (34,8%).

Графикон 2

Најголемиот дел од учениците опфатени со истражувањето, од државните универзитети се определиле за двата најголеми, т.е. Универзитетот „Кирил и Методиј“-Скопје (УКИМ) со 24, 4 % и Универзитетот „Гоце Делчев“-Штип (УГД) со преференца од 20, 3%.

Графикон 3

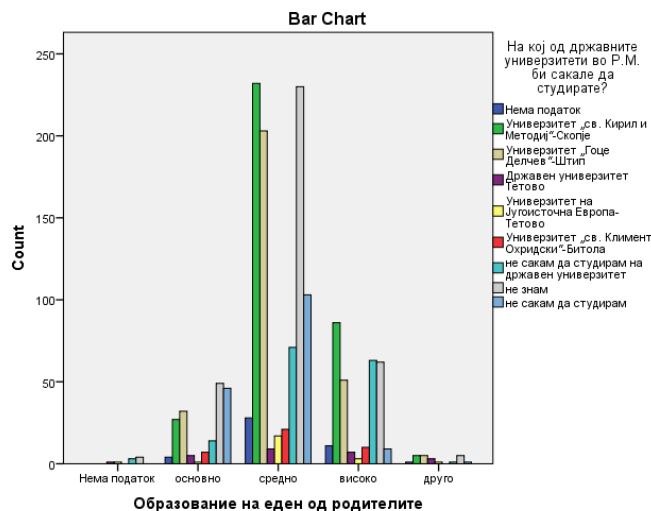
Од учениците кои се изјасниле дека еден од нивните родители имаат завршено основно образование 17,3% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 14,6 % на УКИМ. Дури 24.9% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

За разлика од нив кај учениците кои се изјасниле дека еден од нивните родители имаат завршено средно образование 22,2% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 25,4% на УКИМ. Само 11,3% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека еден од нивните родители имаат завршено високо образование 16,9% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 28,5% на УКИМ. Само 3% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Со утврдување на коефициентот на корелација помеѓу образованието на родителите на учениците и нивниот избор на државен универзитет на којшто планираат да студираат ги имаме следните резултати: постои статистички значајна но слаба и негативна линеарна врска помеѓу образованието на родителите на учениците и нивниот избор на државен универзитет на којшто планираат да студираат. Негативната врска покажува дека учениците чии родители имаат повисок степен на образование го избираат УКИМ, додека со намалување на нивниот степен на образование се зголемува процентот на ученици кои одлучуваат да студираат на УГД (Графикон 4).

Графикон 4

Од учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања до 8000 денари 21,3% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат

на УКИМ, додека 16,3 % на УГД. Дури 20% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања од 8000 до 15000 денари, 24,3% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 21,3% на УКИМ. 18,7% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

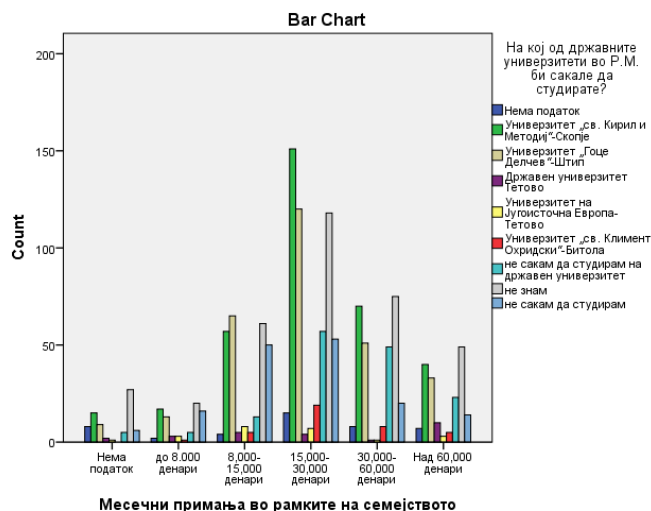
Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања од 15000 до 30000 денари, 22,1% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 27,8% на УКИМ. Само 9,7% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања од 30000 до 60000 денари, 18% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 24,7% на УКИМ. Само 7,1% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања над 60000 денари, 17,9% одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 21,7% на УКИМ. Само 7,6% од овие ученици, се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Со утврдување на коефициентот на корелација помеѓу месечните примања во семејствата на учениците и нивниот избор на државен универзитет на којшто планираат да студираат ги имаме следните резултати: не постои статистички значајна врска помеѓу овие две променливи (Графикон 5).

Графикон 5

Во поглед на градовите од учениците кои веќе го направиле изборот на државниот универзитет, само од Штип дури 30.3% се изјасниле дека ќе студираат на УГД, а само 10.2% на УКИМ. Од околните градови: Радовиш (17.6% УКИМ, 27.1% УГД), Берово (24.2% УКИМ, 36.4% УГД), Свети Николе (14.5% УКИМ, 19.4% УГД).

Ова не е случај со останатите општини кои гравитираат околу Штип.

Пробиштип (58.6% УКИМ, 12.1% УГД), Кратово (41% УКИМ, 16.4% УГД), Македонска Каменица (27.6% УКИМ, 17.2% УГД), Кочани (21.4% УКИМ, 19.8% УГД), Струмица (28.1% УКИМ, 15.6% УГД), Винаца (28.6% УКИМ, 24.5% УГД), Богданци (46.2% УКИМ, 23.1% УГД), Куманово (27.2% УКИМ, 23.7% УГД), Велес (34% УКИМ, 8.3% УГД).

Од испитаниците кои живеат во град 26.2% се изјасниле дека сакаат да студираат на УКИМ, а 18.4% на УГД, 11.5% се изјасниле дека не сакаат да студираат на државен универзитет, додека 9.6% дека не сакаат да студираат.

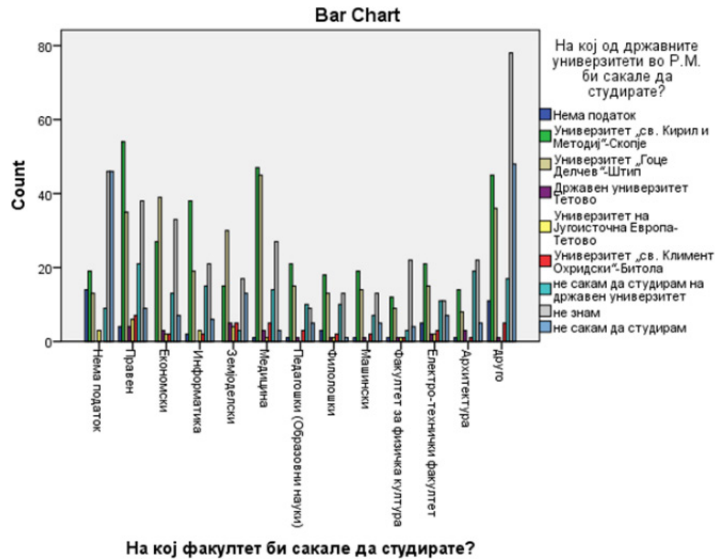
Од испитаниците кои живеат во град 21.3% се изјасниле дека сакаат да студираат на УКИМ, а 24% на УГД, 8.7% се изјасниле дека не сакаат да студираат на државен универзитет, додека 14.2% дека не сакаат да студираат.

Не постои статистички значајна корелација помеѓу местото на живеење и изборот на државен универзитет.

Во однос на факултетите, УКИМ би го одбрале дури 30.3% од учениците што сакаат да студираат на Правен факултет, додека само 19.7% би го одбрале УГД. Слична е ситуацијата со оние ученици кои сакаат да студираат Информатика: 35.8% би го одбрале УКИМ, а само 17.9% би го одбрале УГД. Од учениците кои сакаат да студираат Електро-технички факултет 27.3% би сакале да се запишаат на УКИМ, додека 19.5% на УГД.

Додека кај учениците кои сакаат да студираат на Економски факултет (21.4% УКИМ, 31% УГД), Земјоделски факултет (16.3% УКИМ, 32.6% УГД), Медицина (32.2% УКИМ, 30.8% УГД) (Графикон 6).

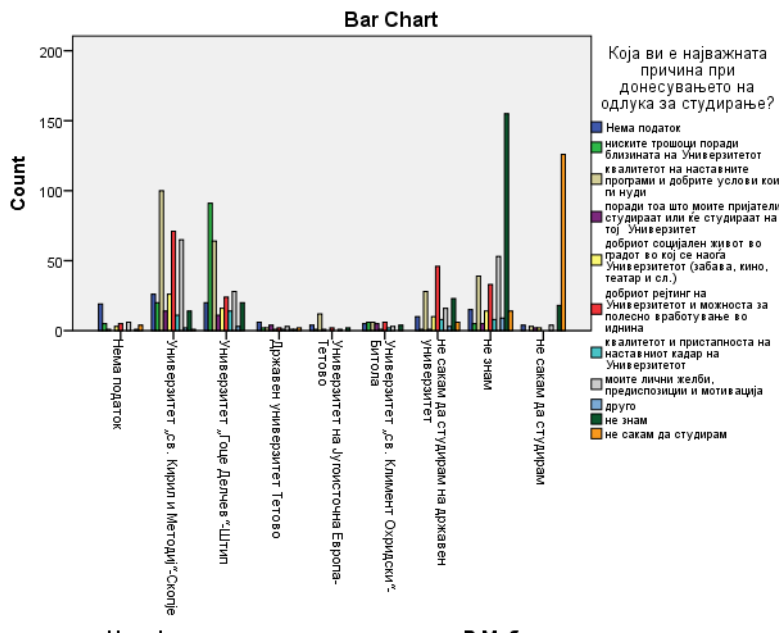
Графикон 6

Постои статистички значајна средна зависност помеѓу изборот на државниот универзитет и причината која учениците ја навеле како пресудна за студирање.

Така за УКИМ, 28.6% го одбираат поради квалитетот на наставните програми, а 20.3% поради добриот рејтинг на универзитетот. За УГД 31,3% го одбираат поради ниските трошоци и близината, а 22% поради квалитетот на наставните програми, додека 8.2% го одбираат поради добриот рејтинг на универзитетот (Графикон 7).

Графикон 7

Заклучок

Високите стандарди и квалитетот во високообразовните институции се клучен сегмент за севкупниот општествен развој. Истражувачката димензија на високото образование е недоволно експлоатирана, без соодветна буџетска поддршка и со недоволна соработка со бизнис заедницата. Од друга страна, продуцирањето на стручни, квалитетни и критички наобразовани граѓани е клучно за развојот на демократските национални капацитети и ефектуирање на човечкиот потенцијал во насока на градење на поквалитетно општество.

Проблемите со високото образование во државата еволуираат од проблеми на прашањето на автономијата на универзитетите, до акутниот недостаток на средства за истражувања и развој. Компаративната призма во рамките на регионот на Југоисточна Европа не укажува на хиперпродукција на Високообразовни институции, туку пред се на инфлација на студиски програми и факултети. Од друга страна, дисперзијата на високото образование е реална потреба, а истражувањето покажува дека новите универзитети реално не создаваат хиперпродукција на кадри. Прашањето на квалитетот на високото образование се поврзува со бавната адаптивбилност на најстариот универзитет УКИМ во имплементацијата на Болоњските принципи и ЕКТС, како и нискиот квалитет кој го обезбедуваат значителен дел од приватните Високообразовни институции.

Од истражувањето може да се заклучи дека значителен дел од учениците од средните училишта во Источниот и централните делови во Македонија, своето образование ќе го продолжат, со преференца на еден од двата државни универзитети-УКИМ или УГД. Постојат фактори кои влијаат на мотивацијата за избор на универзитет, а истите се во обсегот од објективните критериуми поврзани со образованието на родителите, успехот или генерално финансиските можности, па се до општите субјективни перцепции за поголемиот квалитет на наставните програми и перспективите кои образованието ги нуди.

Библиографија

1. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (stat.gov.mk)
 - Наталитетот во Република Северна Македонија
 - Дипломирани студенти на високите школи и на факултетите
 - Запишани студенти на додипломски студии
 - Основни и средни училишта на почетокот на учебната година
2. Bakiu, Bashkim, Marija Dimitrova and Admir Brava (2016) How to achieve a truly integrated education in the Republic of Macedonia. Skopje: EPI.
3. Baltaru, Roxana-Diana and Yasemin Nuhoglu Soysal (2017) Administrators in higher education: organizational expansion in a transforming institution. In, Higher Education, The International Journal of Higher Education Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol 73: Springer. Pp. 1-17.
4. Bendermacher G. W. G., M. G. A. oude Egbrink, I. H. A. P. Wolfhagen, and D. H. J. M. Dolmans (2017) Unravelling quality culture in higher education: a realist review. In, Higher Education, The International Journal of Higher Education Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol 73: Springer. Pp. 39-60.
5. Brajkovic, Lucia (2016) Higher Education in Western Balkans: Recent Trends and Challenges. In, International Higher Education, No 87. Pp. 27-30.
6. Henri, D. C., L. J. Morrell and G. W. Scott (2018) Student perceptions of their autonomy at University. In, Higher Education, The International Journal of Higher Education Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol. 75: Springer. Pp. 507-516.
7. Закон за високо образование, 2018. Службен весник на Република Македонија бр. 88, година LXXIV, 8 мај 2018 година.
8. Kavaja, Kludjo (2017) Ethnicity, Politics and Education in Macedonia. In, European Journal of Education Studies, vol. 3, Issue 9. Pp. 480-494.
9. Lenartowicz, Marta (2015) The nature of the university. In, Higher Education, The International Journal of Higher Education Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol. 69: Springer. Pp. 947-961.

10. Neave, Guy (2003) The Bologna Declaration: Some of the Historic Dilemmas Posed by the Reconstruction of the Community in Europe's Systems of Higher Education. In, *Educational Policy*, vol 17, No 1. Corwin Press. Pp. 141-164.
11. Reinalda, Bob and Ewa Kulesza (2005) *The Bologna Process—Harmonizing Europe's Higher Education*. Barbara Budrich Publishers: Opladen & Bloomfield Hills.
12. Shaqiri, Jeton (2017) Reforms in High Education and their Influence in Economic Development of R. Macedonia. In, (JPMNT) *Journal of Process Management – New Technologies, International*, vol. 5, No 4. Pp. 55-60.
13. Skikos, Helene (ed.), (2016) *From University to Employment: Higher Education Provision and Labour Market Needs in the Western Balkans Synthesis Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pp. 13-30.
14. Tett, Lyn, Vivienne E Cree and Hazel Christie (2017) From further to higher education: transition as an on-going process. In, *Higher Education, The International Journal of Higher Education Research*. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol 73: Springer. Pp. 389-406.
15. The Bologna Declaration (1999) Joint declaration of the European Ministers of Education. Bologna: The European Higher Education area. (https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_1999_Bologna-Declaration.pdf), Accessed April 25, 2018).
16. Vukasovic, Martina (2012) *European integration in higher education in the Western Balkan countries (WBC), A review of literature*. Oslo: Department of Educational Research, Faculty of Education, University of Oslo. Pp. 12-14.
17. Zagaga, Pavel (2013) Higher education research and higher education policy in South-East Europe. In, *European Journal of Higher Education*, vol. 3, No. 3: Routledge. Pp. 280-294.
18. Zivaljevic, Aleksandra, Nikolina Vrcelj and Aleksandra Tosovic Stefanovic (2015) Is Quality of Higher Educational Institutions in Western Balkan Real?. In, *Industrija*, vol.43, No.1. pp. 91-109.